

Ferit Edgü'nün "Yazar ve Yazman" Adlı Öyküsünde Yaratıcı Yazarlık Bağlamında Benlik Algısı

SENEM GEZEROĞLU*

Öz

Bu çalışmada, özellikle küçürek öyküleriyle dikkati çeken Ferit Edgü'nün "Yazar ve Yazman" adlı öyküsü yaratıcı yazarlık bağlamında incelenecek ve yazınsal süreçteki kurmaca yazarın benlik algısına ışık tutulmaya çalışılacaktır. Yazarın yaratma psikolojisi ve zihinsel süreçleri, çoğu zaman eserin kurmaca dünyasına yansır. Eserde yazar, kişi ve anlatıcı kimlikleri kimi zaman iç içe girerek karmaşık bir kişilik yapısı oluştururlar. "Yazar ve Yazman" adlı öyküde de, anlatımın yazarın ağzından yapıldığı bir yazma serüveni anlatılmaktadır. Öyküde, anlatıcı "yazar" ve karakter "yazman", psikanalitik edebiyat eleştirisinin kişilik yapıları ve nevrotik çatışmaları açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Ferit Edgü, Yazar ve Yazman, benlik, nevrotik çatışma, yazınsal süreç

Abstract

In this work, especially well-known with his short short stories, Ferit Edgü's story called "The Author and The Secretary" will be investigated in the context of creative writing and with the "the fiction" in literary process, author's self-perception will be trying to be clarified. In the text, the author's concerns, psychology and cognitive processes mostly influence and shape the fictional world of the text. In the work, the identities of "the author", "the character and "the narrator" sometimes intertwines and constitutes an intricate personality structure. In "The Author and

* Millî Eğitim Bakanlığı, ebced158@hotmail.com

The Secretary”, a writing adventure is narrated by the author himself. In the story, narrator “author” and character “secretary” will be scrutinized in terms of the personality structures and neurotic conflicts of psychoanalytic literary criticism.

Keywords: Ferit Edgü, The Author and The Secretary, ego, neurotic conflict and literary process.

Giriş

Psikanalitik edebiyat eleştirisi, psikanaliz alanında elde edilen verileri ve sonuçları edebiyat ürünlerini yorumlamada kullanarak eserin daha iyi anlaşılmasını sağlayan bir kuramdır. “Bir psikolog, bir ruh doktoru, hastanın bilinçdışını aydınlatarak hastayı etkileyen öğeleri belirlemeye nasıl çalışıyorsa, yazın eleştirisi ile uğraşanlar da yapıtlardaki kurmaca kahramanların bilinçaltını ve dolayısıyla metnin arka planını aydınlatmak için psikanalizin birikimlerini kullanır.” (Özbek 2007: 7) Psikanalitik edebiyat eleştirisi, yazarın bilinçaltına ışık tuttuğu gibi, anlatı kahramanlarının da psikolojilerini, davranışlarının altında yatan nedenleri aydınlatmaya yardımcı olur. Berna Moran, “psikanalitik kuramın varoluş sebeplerini yazarın bilinçaltını açığa çıkarmak, eserdeki kişilerin psikolojik durumlarına eğilmek ve bir taraftan da yaratma eyleminin nasıllığını araştırmak” (2013: 149) olarak sıralamaktadır. Yazarın yaratma psikolojisi, geçirdiği ruhsal ve zihinsel değişimler eserlerine yansır. Bu yansımada yazar, kişi ve anlatı kişisi kimi zaman iç içe girerek karmaşık bir kişilik yapısı oluştururlar.

Sanatçının yaratma psikolojisine dair ışık tutan kuramlardan birini Sigmund Freud oluşturmuştur. Freud, yaptığı çalışmalardan yola çıkarak yaratıcılık faaliyetlerinin zihindeki yankılarına değinmiş ve sanat eserinin nasıl ortaya çıktığına dair yorumlar getirmiştir. Freud, yaratıcılığı, sanatçının hastalıklı (nevrozlu) hâlinin bir yansıması olarak görür ve sanatçıyı “hasta insan” olarak niteler.

Rüyalarla, dil sürçmeleriyle, oyunlarla, psikolojik hastalıkların belirtilerinin görülmesiyle bilinçdışından bilince, oyunlar ve sanat eserleri aracılığıyla bir aktarım sağlanabilir.

“Aktarım yollarından sanat eserleri dışındakiler, genellikle kendiliğinden gelişirken sanat eserinin ortaya çıkma aşamasında, sanatçının tam bir irade hâli söz konusu değilse bile bir istek ve farkındalık durumundan söz edilebilir. Sanatçının diğer insanlardan farkı da bu özelliğinden kaynaklanmakta, bilinçdışıyla temas kurabilme gücünü kendisinde bulabilmesi özelliği onu farklı ve daha duyarlı kılmaktadır.” (Cebeci 2009: 124)

Farklılık ve duyarlılıkla vücuda gelen eserlerde sanatçının kişilik özellikleri, ruhsal yapısı ve yaratım psikolojisine dair ipuçlarını yakalamak mümkündür. Sanatçı benliğinin esere yansması, dolaylı olabileceği gibi doğrudan da olabilir.

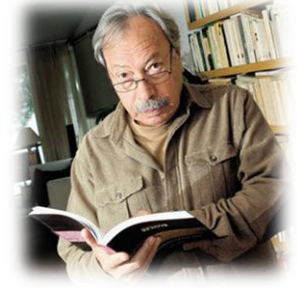
Bu çalışmada Ferit Edgü’nün “Yazar ve Yazman” adlı öyküsünden hareketle kurmaca bir karakter olarak “yazar”ın yaratım süreci incelenecek ve bu yaratımsal sürece psikanalitik açıdan yaklaşılarak yazarın “benlik” kavramına bakış açısı değerlendirilecektir.

1. Ferit Edgü’nün “Yazar ve Yazman” Öyküsünde “Benlik”

“Yazar ve Yazman” adlı öyküde (Edgü 2013: 79), anlatımın “yazar anlatıcı”nın ağzından yapıldığı bir yazma serüveni anlatılmaktadır. Yazar, öykünün kurmaca dünyasında farklı benlikler yaratarak kurgusunu bu kişiler arasındaki çatışma üzerine kurabilir. “Yazar ve Yazman” adlı öyküde de biri anlatıcı-yazar, diğeri ise kurgusal-yazman olmak üzere iki öykü kişisi mevcuttur. Dolayısıyla öyküde geçen “yazar” veya “yazman” Ferit Edgü’nün kendisi değil, sanatçı kimliği ile yaratılmış kurgusal karakterlerdir. Dolayısıyla bu çalışmada ele alınan “yazar” ve “yazman” yine Ferit Edgü’nün kendisi değil, öykünün kurmaca dünyasındaki kişilerdir.

Öyküdeki çatışma, yazarın söylemek istediği ile yazmanın söylediği üzerine kurulur; böylelikle aklî ile akıldışının çatışması öykünün odak noktasını oluşturur.

“Bir yazmanım var. Ne söylersem yazıyor” cümlesiyle başlayan öyküde, okurun gerçekten de böyle bir yazmanın varlığına inanması mümkündür. Ancak ilerleyen cümlelerde bu yazmanın, söylenenleri değiştirdiği, yazarın bu duruma müdahale edemediği ve gittikçe yazmanın yazara kendi sözünün gücüyle egemen olduğu görülmektedir. Dolayısıyla aslında “yazman”, anlatıcı-yazarın kendi kurgu dünyasında oluşturduğu bir hayalden ibarettir. Bu kimlik, anlatıcı-yazarın oldukça basit olan duygu ve düşüncelerini süzgeçten geçirerek, değiştirerek ve onlara şekil vererek yazıya döker. Bu durumda yazmanı, anlatıcı-yazarın sanatçı kimliği olarak düşünmek mümkündür. Ancak anlatıcı-yazarın sanatçı kimliği ile kendisi tam bir uzlaşım içinde değildir. Anlatıcı-yazarın söylemek istediği, yapmak ve yaşamak istediği oldukça basitken yazmanın söylediği, yaptığı ve yaşadığı daha karmaşıktır. Yazarın yazma serüveninde bu karmaşıklık kendini belli eder. Eser, yazardan çıktıktan sonra yazarını da aşan müstakil bir varlığa dönüşür. Yazarın ne söylediğinden çok eserde anlatılan daha doğrusu “eserin anlattığı şey” farklılaşır. Bu farklılığa dair Berna Moran şöyle söyler: “Yazarın ne anlatmak istediğini dürüstçe ve doğru olarak açıkladığını kabul edelim. Yine de iki şeyi birbirinden ayırmak şarttır: Biri yazarın anlatmak istediği biri de eserin anlattığı. Yazarın yapmak istediği şey başka, yaptığı şey başkadır.” (2013: 135)

İncelenen öyküde de yazarın ne anlatmak istediği açıkça belirtilir, açıklanır; anlatmak istediği şeye dair cümleler verilir. Ancak yazıya dökülen şey, düşünülenle aynı değildir. Psikanalitik bir çerçeveden bakıldığında, öyküdeki bu çatışmayı içsel bir benlik çatışması olarak yorumlamak mümkündür. Freud, yapısalcı modele göre insanın kişilik yapısını id, ego ve süperegö olmak üzere üçe ayırır. İd (altben), mantık-ahlak ilkelerinden uzaktır ve bu yapıya “haz ilkesi” hâkimdir. Ego (ben), insan zihninin kişisel tarafı olup “gerçeklik” ilkesiyle hareket eder. Süperegö (üstben) ise kişinin yaşamına yön veren ve ideal ben’in peşinden giden denetleyici mekanizmadır. İncelenen öyküde bu kişilik yapılarını görmek mümkündür: “*Ama yazmanımın garip bir de huyu var: Yazarken söylediklerimi değiştiriyor.*” cümleleriyle

tanımlanan “yazman”, öykünün sözde diğer karakteri olan “yazar”ı değiştirici, denetleyici bir güce sahiptir. Yazarın söylemek istediği, yazmanın söylediği değildir; değiştirilmiş, bir nevi “yüce”ltilmiş cümlelerdir.

Bu cümleler incelendiğinde şöyle bir sonuç çıkar:

“Yazar” karakterinin söylemek istediği	“Yazman” karakterinin söylediği
<i>Babamla, bülbül dinlemeye Bokludere’ye giderdik</i>	<i>Evde sıkıntıdan boğulduğumuz gecelerin sabahında, daha gün doğmadan yola koyulur, şafak sökmeden vardığımız Söğütlüdere’de bir ağacın altına oturur, bülbüllerin ötüşünü dinlerdik. Gün yükseldiğinde, bülbüllerin sesini karga sürülerinin sesi alırdı.</i>
<i>Aşk insanın içindedir</i>	<i>Aşk iki insan arasında oluşur, ama çoğu kez yalnız birinin gönlünde gelişir.</i>

Görüldüğü gibi, anlatıcı-yazarın söylemek istediği oldukça basit, açık, sade ve reel niteliklere sahiptir; anlatmak istenilen doğrudan anlatılmaktadır. Oysa karşı tarafta yazman karakterinin daktilo ile yazıya döktüğü cümleler daha karmaşık, süslü ve düşsel niteliktedir; anlatmak istenilen dolaylı yoldan anlatılmıştır. Bu durumda yazar ve yazman karakterleri arasında bir uyumsuzluk ve çatışmanın varlığından söz etmek mümkündür. Psikanalitik açıdan yaklaşıldığında öyküdeki yazar, “altben”i yani “id”i, yazman ise “üstben”i yani “süperego”yu temsil eder. Yazarın yapmak istediği oldukça sade, basit ve ilkeldir; yani ide uygundur. Ancak yazmanın söylediği girift, dolaylı ve cilalıdır; yani süperegoya uygundur. Bu iki benlik arasında çatışma söz konusudur. Egonun görevi ise id ve süperego arasında denge kurmaktır. İd’in ve süperego’nun isteklerini dizginleyip kişinin dengede olmasını sağlayan “ego”; bilinç, düşünce, analiz, problem çözme, sonuçlara ulaşma, uzlaşma gibi zihinsel faaliyetlerin olduğu yerdir. Ego zayıfladığında, yani kişinin benlik algısı düştüğünde, adı geçen kişilik yapıları arasında bir çatışma ortaya çıkar.

Bu zıtlık sonucunda, benlikler arasında Freud'un ifadesiyle "nevrotik çatışma" meydana gelir:

"Nevrotik çatışma, 'yapısal model'den bakıldığında, egonun, id ya da süperegoyla çok doğrudan bir temastan korunması, 'topoğrafik model' açısından bakıldığında ise, bilinçaltındaki materyalin doğrudan bilinç alanına çıkmasına engel olmak için geliştirilen, bunu yaparken de hem bir çatışmayı, hem de bu çatışmaya ilişkin bir çözümü yapısında barındıran, karmaşık ve sağlıklı bir ruhsal organizasyon olarak tanımlanabilir."

(Cebeci 2009: 223-24)

Öyküde anlatıcı-yazar ile yazman arasında geçen bu ilişki, nevrotik bir çatışmanın ürünüdür. "Yazar", kendi egosunun üstünde bir üstben oluşturmuş ve onun isteklerine boyun eğmiştir. Öykünün karakterlerinden yazar anlatıcı, yine egoya ait olan savunma mekanizmalarından "yüceltme"yi kullanarak kendine bir "yazman" yaratmıştır. Öyküdeki bu yazman ise kişinin ulaşmak istediği ideal ben'in ve toplumsal değer yargılarının sözcüsü olan süperegoun kusursuzluk isteğinin dışavurumudur. Zira "yazar"ın benliği, kimliği ve özgürlüğü; süperegoun istekleri, toplumun değer yargıları, ahlakî-denetleyici mekanizmalar karşısında kısıtlanmıştır. Öykü anlatıcısı yazarın, kendi yarattığı "üstben yazman" ile uyuşmadığı görülmektedir. Bir nevi, yazarın yarattığı gölge kimlik, asıl kimliği ele geçirmiştir. Yazar ise bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. "*Yazmanımın ne mene bir kişi olduğunu yeterince belirliyor bu örnekler.*" cümlesinden de anlaşılacağı üzere yazar, benliğinin ele geçirilmesinden memnun değildir ve kendisine hâkim olan bu üstbenliğin egemenliğini yok etmek istemektedir: "*Kaç kez ona yol vermeyi düşündüm. Ama bir türlü gerçekleştiremedim bunu.*" Ancak şöyle bir paradoks vardır ki kendisini ele geçiren benlik de yine kendisine aittir. Kendine ait olan bu kimlikler arasına bir bölünme, parçalanma söz konusudur. Dolayısıyla yazma sürecinde anlatıcı-yazar, hem kendi gerçek benliği hem de yarattığı hayalî benlik arasında sıkışarak, ister istemez bir kimlik parçalanışına maruz kalmıştır. Bu da anlatıcı-yazarın yaratma sürecinde yaşadığı kimlik ve benlik sorunlarının eserine yansımasıdır. Freud'un da

dediği gibi sanatçının nevrotik ruh hâli, eserde kendini gösterir; çünkü ruhsal bir parçalanış söz konusudur. Cebeci, bu parçalanışı şöyle yorumlar:

“Nevroz ruhsal yapının bölünmeye yönelik bir eğiliminin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre, kişiliğin değişik parçalarının ‘birbirine karşı’ harekete geçmesi nevroza yol açar. [...] Jung, kişiliğin çelişen tarafları arasındaki gerilimi her zaman sağlıklı bir şey olarak algılamamış, bazen bunun bir enerji kaynağı olarak işe yarayabileceğini, kişiliği güçlendirici bir özelliği olabileceğini söylemiştir.” (2009: 231)

Freud’un tam bir hastalıklı ruh olarak tanımladığı bu çatışma, açıklamadan da anlaşılacağı üzere Jung’da olumsuz bir durum teşkil etmez. Jung’a göre, “Çatışmanın hastalık olabilmesi için ruhsal yapı içindeki parçalanmanın aşırı bir boyuta gelmesi, kişiliğin içsel bütünlüğüne ilişkin duygunun kaybedilmesi gerekir.” (Cebeci 2009: 231) Öyküde de, yazar ve yazman arasındaki çatışma parçalanışının aşırı boyutundadır. Çünkü yazar anlatıcı, yazman ile bütünleşememiş ve zorunlu olarak bu üst kimliğin esiri olmuştur: *“Yazılarımı, öykülerimi onun yazdığı gibi yayımlamayı sürdürüyorum. Üstelik kendi adımla.”*

Görüldüğü gibi, “Yazar ve Yazman” adlı öyküde aslında tek karakter vardır, o da hikâyenin anlatıcısı “yazar”dır. Yazman ise, bu yazarın zihninde oluşturduğu ve kendi sözünün gücünü alarak yazara da egemen olduğu bir üstbenlik’tir. Normalde altben, ben ve üstben arasında bir uyum ve denge vardır. Düzenin ve dengenin olmadığı durumlarda ise ortaya uyuşmazlık ve çatışma çıkar. Öyküde de ben ve üstben’in bütünleşemediği, birinin diğerine hâkim olduğu görülmektedir. Bu durumda bütünleşememiş bu benlikler arasında bir tür ayrışma, çatışma ve parçalanma görülür. Freud’un nevrotik çatışma dediği bu süreçte sadece benlikler arasında çatışma varken incelenen öyküde gerçekte var olmayan bir karakter “var”mış gibi anlatılmaktadır. Öyküden hareketle bu karakterin bir tür sanrı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yazar, yaratımsal süreçte ve öykünün kurmaca dünyasında bir tür paranoya ile karşı karşıya kalmıştır. Freud’a göre sanatçının gerçek hayatta ulaşamadığı düşümlere yazılarında ulaşmaya çalışması, onun bilinçaltının

derinliklerinde kaybolmasına sebep olur. “Eğer düşlemler aşırı geniş ve aşırı güçlü hâle gelirse bir nevroz ya da psikoz başlangıcı için koşullar oluşur.” (Freud 1999: 130) Kimi zaman nevrozu da aşan bu yaratım süreci için Moran, Freud’un görüşlerini yorumlayarak şunları söyler: “Freud’un sanat kuramında, bu hayal kurma eylemiyle sanatçının yakın ilişkisi vardır. Sanatçı da bir ruh

hastasına yakın sayılır. O da gerçek dünyada tatmin edemediği isteklerle doludur.” (2013: 151) Kişinin uyanık durumdayken kafasında yaşattığı hayallerin, isteklerin yani Freud’un deyiimiyle gündüz düşlerinin gerçeklerle karışması sonucunda ortaya gelgitli bir ruh hâli çıkmakta bu da yazarı nevrotik bir kişiliğe dönüştürmektedir.

Bir anlatıcı olarak yazarın kendi ürününü ortaya koyma sürecinde yaşadığı psikolojik gerilimi başka öykülerde de görmek mümkündür. Dialogla kurulan “Bir Öykü” (Ferit Edgü 2007: 49) isimli öyküde, yazarın kendisi aynı zamanda anlatıcı olarak öykünün içindedir. Öykünün anlatılış ve yazılış zamanı aynıdır. İki kişinin konuşmalarıyla gerçekleşen öyküde karşı güç, yönlendirmeleriyle nasıl bir öykü yazılması gerektiğini belirtmekte; anlatıcı yazar ise onun söylediklerini uygulayarak öyküyü kurgulamaktadır. Öykünün sonunda ise çılgılık atarak uyanır, tüm bunların bir rüya ya da sanrı olduğu anlaşılır. Ama aynı zamanda karşı gücün istediği “gerçekçi öykü” de yazılmış olur. Bu durumda yazarın nevrotik süreç içinde olduğu; yazma aşamasında çeşitli rüyaların, hayallerin ve sanrıların etkisi altında kaldığı bir kez daha görülür. İncelenen öykü “Yazar ve Yazman”da olduğu gibi, yazarın yazma serüvenini yani bir anlamda bilinçaltını ortaya koyarak oluşturduğu bir başka öykü “Olanak-sız” (Ferit Edgü 2014: 357) isimli öyküdür. Yazar, yine anlatıcı olarak kendini öyküye koymuş ve bununla birlikte bir de iç ses yaratmıştır. Bu iç ses, bir anlamda kişilik yapılarının çatışması ya da uzlaşması olarak devreye girer. Yazar-anlatıcıya “anlat, geç, yaz” gibi emirler vermekte; yazar-anlatıcının sorularını cevaplamakta, onunla konuşmaktadır. Yani yazar-anlatıcı öykü dünyasının yanı sıra bir de iç dünyasında farklı benlikler yaratarak bunu öyküye dâhil etmiştir. Öykünün devamı da zaten bu ikilinin dialogu üzerine kurulmuştur. Yazar-anlatıcı id, ego,

süperego gibi kişilik yapılarının birbiri ile olan çatışma-uzlaşmalarını yazıya aktarabileceği yeni bir öykü kişisi yaratmış ve yazma sürecinin nevrotik, sancılı dönemini “niçin yazıyorum” sorularıyla pekiştirerek okura sunmuştur.

Sonuç

Yazarın yaratım sürecinde birbirinden farklı kimliklere bürünmesi; psikanalitik açıdan yaklaşıldığında id, ego, süperego gibi kişilik yapılarının devreye girmesine olanak tanır. Altben, ben ve üstben arasındaki denge ve uyumun bozulması sonucunda ortaya çıkan uyuşmazlık ve çatışma durumu ise yazarı çeşitli nevrotik kişiliklere sürükler. Rüyalar, sanrılar, var olmayan kişiler yaratma ve onlarla iletişime geçme bu nevrotik kişilik yapısının ürünleridir.

“Yazar ve Yazman” adlı öyküde cereyan eden bu süreçte görüldüğü üzere, kurmaca “yazar” ve “yazman” arasında kalmış, parçalanmış bir benlik mevcuttur. Parçalanan benlikler ise, kendi aralarında birtakım çatışmalara girmektedir. Birinin diğerine egemen olma, onu yönlendirme gibi istekleri; diğerinin ötekine karşı koyma, onu değiştirme gibi süreçleri vardır. Bu da id, ego, süperego gibi kişilik yapılarının kurmaca bir tür olan öyküde şekil bulmasıyla ilgilidir. Gerçekte var olmayan kişiler öykünün yaratım sürecinde ortaya çıkar ve kimi zaman öykünün de sınırlarını aşarak gerçek-kurmaca çatışması dâhilinde okura sunulur. Gerçeğin ve kurmacanın iç içe girdiği bu durumu ise yazarın yaratım sürecindeki nevrotik hatta paranoid bir durum olarak yorumlamak mümkündür.

Kaynakça

Cebeci, Oğuz (2009). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı* (Genişletilmiş 2. Basım). İstanbul: İthaki Yayınları.

Edgü, Ferit (2013). *Çılgılık*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Edgü, Ferit (2007). *İşte Deniz, Maria*. İstanbul: Can Yayınları.

Edgü, Ferit (2014). *Leş (Toplu Öyküler)*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Freud, Sigmund (1999). *Sanat ve Edebiyat*. İstanbul: Payel Yayınları.

Moran, Berna (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (23. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbek, Yılmaz (2007). *Edebiyat ve Psikanaliz*. Konya: Çizgi Kitabevi.